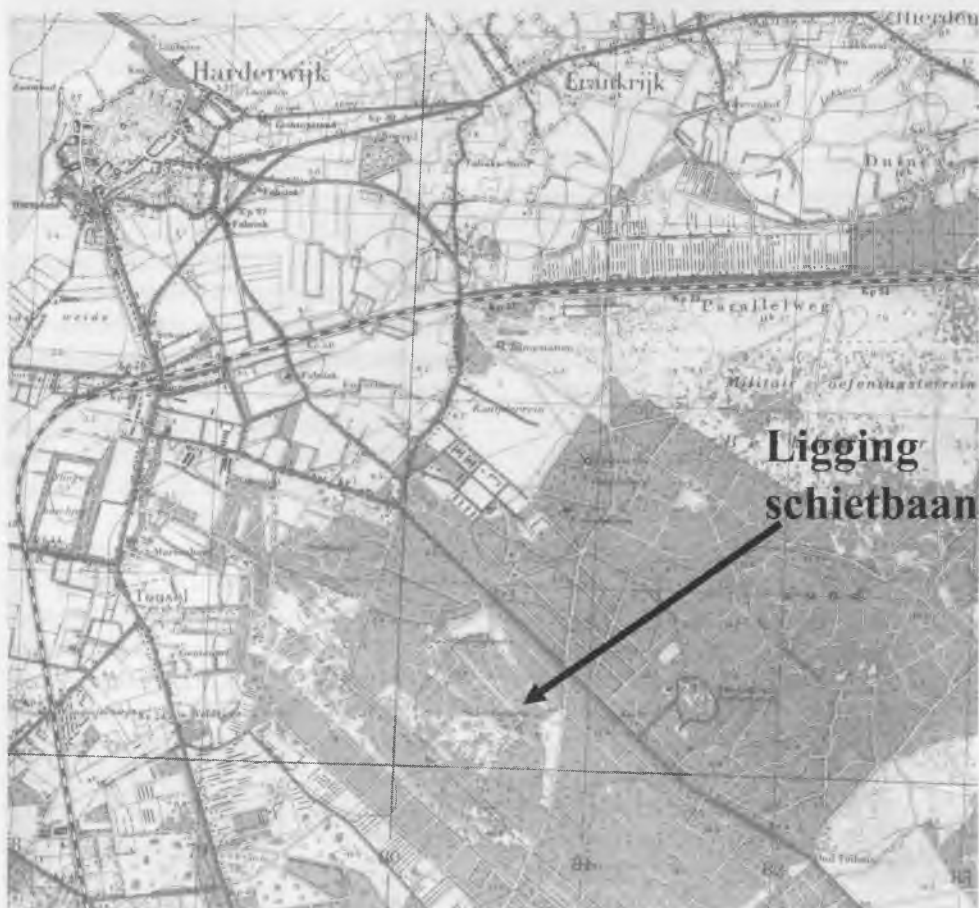

DUITSE SCHIETBANEN OP HET GRONDGEBIED VAN ERMELO EN HARDERWIJK

Op de 14^e mei 1940 vond de Duitse legerleiding het verantwoord een afvaardiging te sturen naar de gemeenten Harderwijk, Nunspeet, Oldebroek en Elburg. Een 'Hauptmann' (kapitein) deelde aan de burgemeesters mee dat vanaf dat tijdstip hun gemeente bezet was. Zaterdag 18

mei daaropvolgend werden alle burgemeesters van de Noordwest Veluwe naar het gemeentehuis te Apeldoorn gecommandeerd. Ze kregen van Hauptmann Vollmer te horen dat hij voorlopig de 'Ortskommandant' was en dat zij de door hem gegeven bevelen voortaan dienden uit te

Ligging schietbaan bij Sonnevand

voeren¹⁾. Er gebeurde daarna echter weinig omdat de Duitse troepen nog bezig waren met de verovering van Frankrijk. Medio juli '40 veranderde die situatie. Vanaf toen waren er bijna vijf jaar lang Duitse troepen in de gemeenten Harderwijk en Ermelo. Ze waren er gestationeerd of ze kwamen er tijdelijk voor opleiding of om deel te nemen aan schietoefeningen, vooral met 'Flugabwehr Kanone' (Flak). Om dat laatste mogelijk te maken moesten de Duitsers nieuwe schietbanen aanleggen. In dit artikel iets over het gebruik van een reeds bestaande schietbaan.

De 'Luftwaffe' in deze omgeving

Met de bezetting van Nederland kreeg de bezetter ook het beheer over alle Nederlandse militaire objecten zoals kazernes, munitiebunkers, schietbanen, vliegvelden, marinehavens, oefenterreinen, enz. De Duitse legerleiding had er vermoedelijk van te voren al over nagedacht hoe zij al die objecten over haar eigen krijgsmachtdelen, 'Heer, Luftwaffe, Kriegsmarine' en SS, zou verdelen. De Duitse 'Chefintendanten beim Wehrmachtsbefehlshaber in den Niederlanden' verdeelde de kazernes. Hij vermeldde in een brief van juli 1940²⁾ welke kazernes de 'Luftwaffe', de 'Kriegsmarine' en de SS konden betrekken. Alle niet genoemde kazernes kwamen ter beschikking van het 'Heer.'

Voor deze omgeving staat in de brief: „Dem Luftgaukommando wurden zur Benutzung überwiesen folgenden

Kasernen:

10. Ermelo
Jan van Schaffelaer-Kaserne
11. Harderwijk
Jan van Nassau-Kaserne
Oranje-Kaserne

Die Räumung der Kasernen in Harderwijk durch die in der Demobilisierung befindlichen holländischen Armee ist befohlen worden. Die Übergabe hat am 4.7.1940 um 8 Uhr an die Vertreter des Luftgaukommandos Holland zu erfolgen".

Het 'Luftgaukommando Holland'³⁾ was verantwoordelijk om, na de demobilisatie van de Nederlandse troepen, de voor de Luftwaffe bestemde kazerne in Ermelo en de twee in Harderwijk over te nemen. De niet genoemde W.G.F. Kazerne kwam dus ter beschikking van het Duitse 'Heer' maar werd de langste tijd bezet door een Luftwaffe-eenheid.

De Luftwaffe

De Luftwaffe-eenheden die de kazernes in deze omgeving gingen bevolken waren op de grond opererende eenheden. De troepen waren belast met luchtwaarneming, luchtwachtposten en stelling 'Hase', luchtverdediging, Flak-eenheden, en opleiding. Flak-eenheden hadden naast hun luchtverdedigingstaak als belangrijke neventaak de pantserbestrijding waarmee bij de aanleg van schietbanen rekening moest worden gehouden. In juli 1942 werden: 'Ersatzverbände' (vervangings- of reserve-eenheden) en 'Ausbildungsabteilungen' (opleidingseenheden) samengevoegd

De 200 meter poortschietbaan

en buiten de Rijksgrenzen gestationeerd⁴⁾. Behalve het opleiden van personeel kregen deze eenheden als nevenopdracht beveiligings- en bezettingstaken te vervullen. In Harderwijk leidde het besluit tot de komst van het 'Ile Ersatz- und Ausbildungsbataillon Hermann Göring' ('II./E.u.A.Btl. H.G') dat o.a. op de W.G.F. Kazerne onderdak vond. Op de Oranje Nassaukazerne werd de 'Artillerie und Flak Kompanie' van de Kriegsmarine gestationeerd. Marinepersoneel kreeg in deze compagnie een opleiding voor luchtverdedigingstaken aan boord van schepen of aan de wal. Hoewel het in Amsterdam gestationeerde 'Luftgaukommando' in Ermelo en Harderwijk de grootste gebruiker was van de militaire ac-

commodaties herbergden de kazernes in de loop der oorlogsjaren toch troepen van alle Duitse krijgsmacht-delen en diensten.

De eerste schietbaan

Na de definitieve sluiting van het Koloniaal Werfdepot in april 1909 deed de gemeente Harderwijk er alles aan om weer militairen binnen haar grenzen te krijgen. Dat lukte. Op 18 september 1909 sloot de gemeente Harderwijk een overeenkomst met de regering om in Harderwijk twee bataljons infanterie te legeren. De gemeente stelde daarvoor o.a. beschikbaar de Oranje Nassaukazerne, het Militair Hospitaal en magazijnen. Verder bood zij, naast het oefenterrein Beekhuizerzand, grond aan voor het bouwen van een nieuwe

infanteriekazerne, de latere Jan van Nassaukazerne. Ook maakte de gemeente de aanleg van een schietbaan mogelijk door aan de zuidwestkant van de Grintweg (huidige Flevoweg) naar Apeldoorn 150 hectare grond beschikbaar te stellen⁵). Na de komst van de eerste troepen werd al spoedig met de aanleg van deze schietbaan begonnen. Het werd mogelijk hier op afstanden van 200 en 100 meter te schieten met geweer en op 25 meter met de mitrailleur en het pistool

De schietbaan tegenover Sonnevanck

Vrijdag 12e juli '40 arriveerde de eerste organieke Duitse eenheid in Ermelo en Harderwijk. Het 'Pionier Ba-

taillon' van de 'SS Verfügungstruppe Division' betrok met de bataljonsstaf en drie pioniercompagnieën de Jan van Schaffelaarkazerne te Ermelo. De Brugslagcompagnie ('Brücken-Kolonne') en de verzorgingseenheid van het bataljon ('Leichte Pionier-Kolonne') vonden onderdak op de W.G.F. Kazerne ('Wald-' of 'Feldkazerne'), te Harderwijk⁶). Het was deze eenheid die eind juli als eerste Duitse eenheid gebruik ging maken van de schietbaan gelegen tegenover Sonnevanck.

De eerste schietoefeningen van de Duitsers

De commandant van het SS 'Pionier Bataillon', Sturmabführer'

De achterzijde van de kogelvanger in 1999

De voormalige schietbaan na afbraak van de poorten

(majoor) Ferdinand Tietz, gaf opdracht aan zijn eenheden te gaan schieten op de bestaande schietbaan. Hij was in juli en augustus '40 de officier met de hoogste rang in Harderwijk en Ermelo en dat betekende ook dat hij de functie van 'Ortskommandant' moest vervullen. In die kwaliteit gaf hij de politie in Harderwijk op 29 juli opdracht om vanaf 15.00 uur het bos, gelegen ten zuiden van de Leuvenumscheweg, vanaf ingang schietbanen tot de gemeentegrens af te zetten. Verder verordonneerde hij dat bij de ingangen van het bos borden moesten worden geplaatst met het opschrift 'Streng verboden dit terrein te betreden.' Ook eiste de commandant van de politie overtreders zich bij hem te

laten melden of een in de Duitse taal gesteld procesverbaal op te maken. Ook de opdracht aan de gemeente Harderwijk om verbodsborden te maken vergat hij niet⁷⁾.

Informereren van de bevolking

Om de bevolking te informeren over de nieuwe situatie stond in het Schilder's Nieuwsblad de volgende aankondiging: "We maken onze lezers attent op het feit, dat de gemeenteboschen gelegen ten Zuiden en Westen der Leuvenumscheweg als streng verboden terrein moeten worden beschouwd. De Sonnevancck "zijde" is vrij toegankelijk, zodat een wandeling of een fietstochtje door deze prachtige omgeving ook nu nog mogelijk is⁸⁾."

Noodzaak aanleg nieuwe schietbanen

In de loop van 1940 kwamen er steeds meer Flak-eenheden in Nederland. Ondanks de grote woorden van Hermann Göring bleven de geallieerde vliegtuigen, vooral bommenwerpers, toch boven Duits grondgebied komen om hun bommenlasten te laten vallen. Een goed georganiseerde luchtverdediging in het 'Vorfeld' (o.a. Nederland) moest die bommenwerpers de toegang tot Duits grondgebied ontzeggen. Om de voor die taak benodigde Flaktroepen goed te kunnen opleiden moesten er geschikte schietbanen komen omdat het Nederlandse leger voor de oorlog weinig van dergelijke schietbanen had. De schietbaan bij Sonnevand, waar weliswaar in de gehele oorlogsperiode ook met lichte Flakwapens werd geschoten, was daarvoor ongeschikt. De behoefte leidde tot de aanleg van een Flak-schietbaan aan de monding van de Hierdense Beek en de schietbaan bij Horst. De Flak-schietbaan bij Hierden werd de grootste buiten Duitsland. Er kon worden geschoten met de zwaarste Flakwapens. Op de schietbaan Horst vonden overwegend schietoefeningen met lichtere Flakwapens plaats.

Met de komst van de Hermann Göringtroepen werd in het Beekhuizerzand nog een handgranatenbaan en een baan voor het schieten met antitankwapens aangelegd. Ook op deze banen schoten Duitse troepen wel met Flakwapens.

Schietoefeningen

Op de nieuw aangelegde schietbanen schoten Flak-eenheden uit het gehele land die dan tijdelijk in Ermelo of Harderwijk gekazerneerd werden. Toch was er kennelijk niet voldoende legeringscapaciteit. In Hierden werden daarom nog een tweetal gebouwen voor legering gebouwd.

De aanleg van de schietbanen bij Hierden en Horst had grote consequenties voor de plaatselijke (boeren) bevolking. Zij moesten voor de schietplaatsen de benodigde landerijen afstaan en die waren voor hen daarna niet meer of slechts zeer beperkt bruikbaar.

'Flakartillerie Schießplatz Harderwijk'

Voor de schietbanen Hierden en Horst werd een aparte instantie in het leven geroepen die belast was met het beheer, de organisatie van het schieten en het onderbrengen van de troepen. Het commando 'Kommandantur Flakartillerie Schießplatz Harderwijk' werkte daarbij nauw samen met de 'Ortskommandantur.' De functies van 'Ortskommandant' en commandant van de 'Flakartillerie Schießplatz' werden meerdere malen door dezelfde functionaris bekleed.

In een volgend artikel iets over de Flakschietbaan aan de monding van de Hierdense beek die het eerst werd aangelegd en gebruikt.

Bronnen:

1. Archief gemeente Harderwijk, inv. nr. 4772.
2. Ned. Instituut Militaire Geschiedenis, archiefnummer Doos 575 A, map 34, brief 'Der Höhere SS- und Polizeiführer Nordwest', d.d. 16.7.1940.
3. Bij de 'Luftwaffe' was een 'Luftgau' een commando voor een territoriaal gebied waarin het verantwoordelijk was voor de administratie, training van troepen, onderhoud, bevoorrading voor de daar gelegerde Luftwaffe-eenheden en de verdediging van dat grondgebied.
4. H.A. Koch: Flak. Die Geschichte der deutschen Flakartillerie 1935 - 1945. Verlag Hans-Henning Podzun, Bad Nauheim, 1954, p. 91.
5. C.A. Bos, J. Duinkerken, et al: Geschiedenis van Harderwijk. Boom, Amsterdam, 1998. p. 157 - 160
6. P. Yska: Duitse eenheden op de Jan van Schaffelaarkazerne in 1940. Jubileumnummer, mei 2003, Van 't Erf van Ermel, p. 29 - 38
7. Archief gemeente Harderwijk, inv. nr. 3595
8. Schilder's Nieuwsblad, 3 augustus 1940

Dienstplichtig sergeant Boerkoel

Op het artikel van de sergeant Boerkoel, gepubliceerd in Van 't Erf nr. 42, zijn enkele reacties binnengekomen. Omdat die niet eensluidend zijn doe ik nog verder onderzoek. In het laatste nummer Van 't Erf van dit jaar hoop ik daarop terug te komen.
Peter Yska.

S. Paulus

ERMELO

Stationsstraat 98
Kon Emmalaan 33
Postrekening 436355

Electra

Radio

Naaimachines enz.

TWEE ERMELOËRS SNEUVELDEN IN DE JAVAZEE

door Peter Yska

*Klaas Besselsen als matroos
(foto fam. Besselsen)*

In januari 1940 vertrokken twee jonge matrozen uit Tonsel. Zij gingen na een korte kerstvakantie terug om weer aan te monteren op hun schip de lichte kruiser Hr. Ms. 'Sumatra' en Hr. Ms. 'Wachtschip Vlissingen.' Niemand kon toen vermoeden dat hun afscheid een definitief karakter had. Toch bleek dat enkele jaren na de Tweede Wereldoorlog zo te zijn. Zij keerden niet terug van hun lange zeereis. Met hun schip gingen zij na zware gevechten in februari 1942 ten onder in de Indische wateren. Weinig mensen in Ermelo kennen waarschijnlijk de geschiedenis van

deze beide jonge mannen. Daarom in dit artikel enige informatie over Klaas Besselsen en Gert Heining die hun leven gaven voor het ('verre') vaderland.

Klaas Besselsen

Klaas, geboren 30 juli 1921, was de zoon van Bessel Besselsen en Reijntje van de Poppe. Vader Bessel, buschauffeur bij Van Maanen in Harderwijk, woonde met zijn gezin tot 10 oktober 1936 in Harderwijk. Hier zijn drie kinderen, onder wie Klaas, geboren. Toen de firma Van Maanen een drietal huisjes in Tonsel liet bouwen - meestal aangeduid als 'De Barak' - aan het einde van het pad langs de huidige garage Foppen, verhuisde het gezin daar naar toe. In zijn vrije tijd probeerde Besselsen er, met in de buurt liggend gehoord land, een klein boerenbedrijfje op te zetten. Omdat er weinig werk was besloot Klaas, na zijn opleiding op de ambachtschool, bij de marine een vrijwillige verbintenis aan te gaan bij de zeedienst als Stoker der 3^e klasse. Op 1 mei 1939 meldde hij zich op de Marinekazerne Willemsoord in Den Helder voor zijn opleiding. Op 1 juli 1939 volgde plaatsing aan boord van Hr. Ms. 'Van Speijk' en op 28 augustus op het pantserdekschip Hr. Ms. 'Hertog Hendrik.' Vanaf 18 november 1939 deed hij weer dienst op de 'Van Speijk' om op 2 januari 1940 over te gaan naar Hr. Ms. 'Sumatra.'